Bizonyosságok nélkül

Beszélgetés Szemadám György képzőművész-íróval

BALÁZS SÁNDOR: *Amit az elmúlt évtizedekben végrehajtott, az szemléletében nagyon egylényegű valaminek tűnik.*

SZEMADÁM GYÖRGY: Ezzel nem igazán értek egyet. Főként, ha mindent számba veszünk, és nem csak a képzőművészetet.

– *Miképpen kezdődött a művészet különböző területein kifejtett tevékenysége?*

– Hogy valahol a gyökerénél kezdjem, talán akkor léptem túl a képzőművészet határait, amikor Hoppál Mihállyal és Jankovics Marcellal eldöntöttük a *Jelképtár* című könyv megírását, ami igen nagy feladatnak bizonyult.

– *Önnek vagy önöknek?*

– Mindannyiunk számára. Mivel korában még nem jelent meg Magyarországon szimbólumszótár, ez volt az első, s ennek minden nehézségével szembe kellett néznünk. Évekig dolgoztunk rajta, egy-egy szócikk megírása napokig eltartott. Én szorgalmaztam, hogy lehetőség szerint mélyre hatoló, hosszabb szócikkeket írjunk. Egy csomó forrásmunkát, irodalmat kellett áttekinteni, elővenni és egyéb segítséget igénybe venni. Például egy barátom, aki kiválóan beszél franciául, szakcikkeket fordított számomra. E kutakodásoknak azonban rengeteg hozadéka volt. Elsősorban a jelképek, a szimbólumok, a képi világ megismerése terén. Sok összefüggésre ébredtem rá. Talán innen indultam. Akkoriban már régtől foglalkoztam a tarotkártya szimbólumrendszerével. Tulajdonképpen az összes többi kártyatípus ebből származik. Nem jóslással vagy a kártyaszimbólumok ezoterikus vetületével, hanem magával a képi ábrázolással, annak hagyományaival foglalkoztam. Vizsgálódásaim során egyszer csak rájöttem, hogy a tarotkártya alapján értelmezhető, megfejthető Madách műve, *Az ember tragédiája* is. Tudvalevő, hogy Madách szabadkőműves volt, könyvtárában nagy számban szerepelt ilyen vonatkozású irodalom. Sokat mond az is, hogy jegyzeteit megsemmisítette. Számomra *Az ember tragédiája* egy rejtélyes műnek tűnt egészen addig, míg ezt a kulcsot meg nem találtam az értelmezéséhez. Hogy mire jutottam, azt *A vándorok könyve* című munkámban foglaltam össze.

– *A kultúratudományok mellett a természettudományok iránti érdeklődéséről is közismert. Mi mindennel foglalkozott?*

– Az egy másik ág. Gyermekkoromban ornitológusnak készültem, s a mai napig érdekel a madarászat, noha egyre ritkábban járok madarakat megfigyel-

ni. Az ilyen irányú érdeklődésem idővel kitágult, s a zoológia egészével kezdtem el foglalkozni. Nyolc alkalommal jártam Afrikában. Kétszer magánúton, kirándulásként Tunéziában, illetve Egyiptomban. Az utóbbi helyszínen látott építmények és a kairói múzeumban látott tárgyak régi ismerősként köszöntek viszsza rám, hiszen korábban igen sokat foglalkoztam egyiptológiával. A másik hat út viszont zoológiai szafari volt. Ma is foglalkozom a zoológiának azzal az ágával, amely az apokrif, a már vagy még nem felfedezett, de valószínűsíthető állatokat érinti. Nagyon izgalmas téma. Három éve dr. Hangay György entomológus meghívására egy hónapos rovargyűjtő úton vettem részt Ausztráliában. Mindezek egy más jellegű érdeklődés irányába mutatnak, egy másik ember képét rajzolják ki. Tehát egyáltalán nem koherens a tevékenységem.

– Sokféle dologgal foglalkozott, és a jelenben nemkülönben, de kifejezetten képzőművészeti tevékenysége – eltekintve a kora időszaktól – nagyjából a 80-as évek elejétől fogva: egylényegűnek tetszik. Megragadhatók ennek alapjai, forrásai?

– Nonfiguratív festőként indultam, mivel közel állt hozzám az a fajta absztrakció, ami a korabeli kortárs képzőművészetben ugyan kitagadott volt, de rengeteg kiváló művelőjét ismertem meg, velük együtt állítottam ki munkáimat a 70-es években. Például büszke vagyok arra, hogy egy csoportos tárlat alkalmával Korniss Dezsővel együtt szerepelhettem. Aztán valahogy figurálissá váltak a képeim. Ha az ember igyekszik profivá válni, a legelső dolog azt megtudni, hogy mit nem tud. Akkor már nem kezd bele annyiféle dologba. A nyolcvanas évek elején valóban más irányt vett képzőművészeti tevékenységem: elkezdtem olyan képeket festeni, amelyek egyre inkább eltávolodtak az absztrakciótól a figurális festészet felé. Érdekes módon a barátaim közül sokan ezt szinte árulásnak tekintették, hogy polgárosodok, felpuhulok. Miközben ez éppen az árral szemben úszás volt akkoriban. Ugyanis feltettem magamnak a kérdést, hogy mihez értek a legjobban. Hát a madarakhoz!

– De festett madarai talán nem csupán madarak, miként ennek remek példáit láthatjuk a keleti festészetben.

– Valóban, festményeim nem természetrajzi ábrák, hanem tulajdonképpen belső önarcképek, noha madarak ürügyén festek képeket. Ezeknek a madaraknak sok esetben rejtett tartalmuk van, mint ahogyan a kínai, illetve a keleti festészetben is, ahol a madár és a növény együttese igazából nem természetrajzi ábrázolásnak számít. Említenék egy példát a *Jelképtár*ból, amelynek az összes madár címszavát természetesen én írtam. Ott van a daru, amire a keleti ember úgy tekintett, mint a születés–halál–újjászületés körforgásának szimbólumára. Miért? Mert a daru vándormadár, elmegy és visszatér, így nem meglepő módon a hűség jelképe is, tehát igen tág jelentéstartománya van. Sokszor ott voltam a Hortobágyon daruvonuláskor, amely jelenség praktikusan a táplálkozó helytől az alvóhelyig való közlekedést jelenti, és vissza. Az ilyen élmény azért feldúsul az emberben! Amikor a műcsarnokbeli képeim kiállítását láttam, most fogalmaztam meg magamban először, hogy tulajdonképpen én a képzőművészetben valamiféle költészetet művelek, még ha ez akár nagyképűen is hangzik. Munkáim érzelmeket, a lírai ént vagy valami ilyesmit fejeznek ki, nem pedig egy szigorú,

konstruktív és racionális világot, mint amit annak idején, fiatal koromban művelni szándékoztam. A mostani munkáim furcsa átiratok. Persze a madár könnyű téma, mondhatják, mert sokszínű, és a képen bárhol el lehet helyezni, mivel repül és úszik is. Nekem egyszerűen egy ürügy: hogy fessek, festhessek. Az én nonfigurációm, hogy a madarakon belül utazgatok.

– Az említett műcsarnokbeli tárlatra 2016 decemberében került sor, amely gyűjteményes, de nem az életműve teljességét, csupán egy szeletét bemutató kiállítás volt. Saját képei közt sétálgatva milyen további tapasztalatok fogalmazódtak meg, összegződtek Önben?

– Saját képeimet nem tudom jól megítélni. Túlzottan belül, belülről és érzelemgazdagon látom minden egyes munkámat, és tudom, hogy mindegyik hosszan készült, sokat foglalkoztam velük. Éppen ezért kértem fel kiállításom kurátorának Vörösváry Ákost, akivel 15 éves korunk óta ismerjük egymást, hiszen egy gimnáziumba jártunk, együtt mentünk madarászni, emellett pedig műgyűjtő és tapasztalt kiállítás rendező is. Nem akartam beleszólni a műcsarnoki kiállítás rendezésébe, sőt rettegtem tőle, hogy mi fog történni, így mindenestül őt bíztam meg, hogy próbáljon rendet vágni, életművemből válogassa ki azt az anyagot, amely a falakra kerül. Vörösváry Ákos javasolta, hogy csak olajfestmények szerepeljenek, így az ő válogatását dicséri a kiállított anyag. Feltételem csupán annyi volt, hogy az általa kihagyott képekből esetleg egyetkettőt visszaimádkozhassak. Nem kellett! Tökéletesen egyetértettem válogatásával, az általa elgondolt 135 képpel. A kiállított anyag valóban életművem egy szelete, de a legjellemzőbb. Hogy milyen érzésekkel tekintettem körül? Leginkább megijedtem saját képeimtől. Egyrészt sosem gondoltam volna, hogy ezzel a pepecselős, lazúros festészettel ennyi kép létrejöhet – és ez csak töredéke az általam festett képeknek. Úgy tűnik, mintha nagyon sokat dolgoztam volna, pedig mindig is azt gondoltam, hogy keveset. Mert annyiféle más dolgot is csináltam, hogy mellettük a festészet háttérbe szorult. Most kiderült számomra, hogy nem. Nagyon furcsa érzés, ahogy visszaköszönnek rám régi képeim… Mert rájuk nézek, és azt mondom: de jó, ezt mintha nem is én készítettem volna, és sosem leszek képes hasonlót festeni. Másrészt rájöttem arra is, hogy sokkal törékenyebb alkat vagyok a festészetben, mint azt rólam elképzelnék.

– A tárlatát kísérő kötet borítóján egy színeiben igen visszafogott alkotás szerepel, s visszafogottságára magyarázatul szolgál címe: Köd, hajnalmadár. Felidézhető, hogy milyen élményháttér áll e munka megszületése mögött?

– Erre egészen pontosan emlékszem. A Hunyadi térre jártam bevásárolni, ott láttam egy hasonló, nagyon furcsa fát. Tél volt, köd – szeretem a ködöt! –, s azt a fát lefényképeztem. Később, itthon persze elég macerás dolog volt a megfestése, a bonyolult ágszövevény, s közben emlékezetembe idéződött egy hajnalmadár – amelyet egyébként Nagyharsányban láttam –, amely szintén csak télen jelenik meg, csak télen tér hozzánk. Hogy egy szürkülős, ködös téli napon meglátom egy csupasz fának az ágbogait, és odateszek mellé egy hajnalmadarat, a háttérben a Napnak valamifajta foltjával – számomra ez nagyon erős han-

gulatot sugall. Sok jelentést sugároz: a téli idő, a köd, ami szépen beburkolja a dolgokat, az ágszövevény… És megjelenik a madár, amely egyébként és mindenképpen lélekszimbólum, és a szárnyalás… Mindezt költészetnek gondolom. Nem pusztán egy hangulatnak, hanem a belső kivetülésének, amit csak a költészet nyelvén lehet közvetíteni. Bár madaraim nagyjából olyanok, mint a valóságban, az ellen minden alkalommal tiltakozom, ha csupán ekként látják őket. És persze nem is mindig olyanok, hiszen tákoltam már össze olyan madarat is, amelyet én találtam ki.

– Kapott nevet az a kitalált madár, vagy megjelenésének módja különíti el a valóságos madaraktól?

– Külön nevet nem kapott. *Madárház* címmel van egy sorozatom, amelyek között valóságos, egy ornitológus számára könnyen felismerhető madarak mellett a képzeletemben megszületett madarak is szerepelnek.

– Hogyan jellemezné alkotómódszerét, festésmódját?

– Meglehetősen hosszú ideig készülnek a képeim, mert lazúrosan festek. Napokig, hetekig itt áll előttem egy-egy munka – ráadásul párhuzamosan több képet festek –, s aztán valamilyen belső megérzés nyomán nyúlok hozzájuk. Könyveimben pontosan, logikusan követem a történetet, kutakodok, most is éppen ezer adattal dolgozom – tehát azon a területen nagyon racionális vagyok. A festészetben nem.

– A racionális és a mondhatni irracionális, mivel poétikus, tehát az írás és a festés miképpen fér meg egymás mellett, ha ennyire más hozzáállást kívánnak meg? Egymás kiegészítői volnának?

– Számomra e két tevékenység azért egészítheti ki egymást, mert az írás lineáris ügy, logika, például hogy egy mondatot hogyan építek fel. Észnél kell lenni. A festés meg teljesen más: egy belső megérzés. Hajnalban felébredek, és azt gondolom: milyen jó lenne, ha most ide valami ilyesmi kerülne… És kipróbálom. Ez végképp nem racionális dolog. Ahogy a műcsarnokbeli kiállításomon végigmentem, amiben vannak igen régi képek is, egészen elképedtem, noha az anyag képzőművészeti tevékenységemnek csak egy szelete, hiszen készítettem dobozműveket, tárgyakat és sok egyebet. Elképedtem körülnézve a falakon, hogy ez volnék én, s vajon ennek alapján egy kívülálló vajon mit lát meg belőlem. Szinte ijesztő volt. Azóta abba is hagytam a festést, mert odamentem némelyik régi képem elé, s azt mondtam magamban, hogy ugyanilyen színvonalon nem tudok tovább dolgozni.

– A kiállított anyagban nyilván voltak Önhöz nagyon közel álló képek, ám van egy, amely különösen?

– Van köztük egy nagyon kedves képem, amelyen madárnak nyoma sincs: *Hans Holbein és Marcel Duchamp sakkoznak*. E kép Hamburgban van egy volt osztálytársamnál, aki nem sajnálta a fáradságot, s elküldte a kiállításra, sőt személyesen is megjelent a megnyitón. Néztem ezt a képet, és elképedtem azon, hogy 30 évvel ezelőtt mennyivel butább voltam, mint ma, és hogy mennyivel jobb képet tudtam festeni akkor, mint amit ma, bármikor is el tudok képzelni ma-

gamról. Elképedtem azon, hogy az a kép hogy jutott eszembe, miként vághattam bele, egyáltalán hogyan hihettem benne, hogy én ezt a képet meg tudom csinálni – ma már elképzelni sem tudom. Számomra ez is azt igazolja, hogy a racionalitás semmiképpen sem függ össze a festészettel.

– De feltehetően a komponálás periódusaiban ésszerű megfontolások vezetik.

– Igen, sőt néha kényszeresen alkalmazok-érvényesítek bizonyos dolgokat, például az aranymetszést, ami persze egyáltalán nem kell, hogy feltűnjön.

– Mert ha nagyon nyilvánvaló jelenléte, az baj, bántó?

– Természetesen. A komponálás más dolog, az racionális ügy. Mi több, még odáig is elmegyek, hogy a színhasználatban is van bizonyos nem ösztönös, hanem teljesen tudatos előretekintés bennem. Mindezek ellenére a festészetet egy nagyon zsigeri tevékenységnek gondolom. A billiárdozáshoz tudnám hasonlítani, amit régebben sokat játszottam. Pontosan tudom, ha az ember racionálisan áll hozzá, eldönti, hogy most ebbe a lyukba kell elmennie a golyónak, ezért ilyen szögben kell tartani a dákót, és ezen az oldalán kell megérinteni a golyót – eddig rendben van. De ez nem elég! Az ember kicsit billeg, mozog, és valahogy a zsigereiben érzi, hogy mikor kell lökni, mert jó lesz. És amint ez megtörtént, pontosan tudom, hogy mégsem volt jó, vagy éppen sikerült. De a zen-buddhizmusból hozhatnék hasonló példát, ahogy az íjászatról beszélnek. Nem elég a mesterségbeli tudás meg a ráció, hanem valami másra is rá kell érezni egy kis ideig. A festészetben ugyanerről van szó.

– Az absztrakt festészetből egy figurálisba történő váltásra miért került sor annak idején. Ismerhető ennek az elmozdulásnak az oka?

– Igen. Fiatal koromban, húszas éveim elején kezdtem el festeni minden iskolázottság nélkül.

– A 70-es évek elején járunk?

– A 60-as évek végén, a 70-es évek elején, amikor már voltak olyan munkáim, amelyeket ma sem szégyellek. Egyszerűen nem éreztem felkészültnek magam ahhoz, hogy figurális képet fessek. Akkor még buta az ember, készületlen, nem elég tájékozott. Ahogy elkezdtem kiállításokra járni, rögtön belecsöppentem egy olyan társaságba, akik nonfiguratív képeket festettek, illetve ilyen jellegű szobrokat faragtak. Én nem tudtam, hogy ez devianciának minősül, hogy ezt a három T rendszere tiltottnak vagy tűrtnek minősítette alkalomadtán. Akkor azt tudtam csinálni. Később igyekeztem magam továbbképezni, miközben konceptuális munkákat készítettem, happeninget, sokféle ügyet, s mondhatom, rengeteg zsákutcába futottam bele. Nincs mit szégyellenem: tanulóévek voltak. Szép lassan aztán az ember, ahogy képzettebbé, felnőttebbé és okosabbá válik, választ egy saját utat. Óhatatlanul elindul egy olyan úton, amely már nem egy csapatra és külső elvárásokra reagál, hanem egy belső út. Nekem ez és ilyen a belső utam, amit képtelenség minősítenem vagy értékelnem. Tudom, hogy sokan szeretik a képeimet. Azt viszont nem, hogy mit lett volna, ha képzőművészeti főiskolára járok, ha egy másfajta képzésben részesülök. Az én sorsom nyilván ez volt, de néha hiányolok magamból bizonyos képességeket. Például

ugyan festettem néhány portrét meg önarcképet, de egyáltalán nem mondanám azt, hogy ebben a műfajban otthonosan mozognék.

– Holott érdekelné ez a műfaj?

– Hogyne, nagyon is. A madarak azért jók, mert látszólag figurális ábrázolások, de azért ezek nonfiguratív képek, ha úgy tetszik.

– Már amennyiben? Arra gondol, hogy nem konkrét látványokról van szó, hanem a szemlélődés bizonyos tárgyairól, ami helyettük, a madarak helyett bármi más is lehetne?

– Így van. Festhetnék csendéleteket is, mint Morandi, aki üvegcsendéletek százait alkotta meg. De én a madarakhoz vonzódom. Vannak virtuóz portretisták, akiknek annyira a kezükben van a karakterérzék és minden egyéb, hogy szinte már üresek a képeik.

– Nem kiüresítettek, hanem üresek, tehát ezt elmarasztalólag említi?

– Lehet látni, hogy mindent tudnak, a portréalanyhoz rendkívüli módon hasonlít a kép, minden a helyére van téve, és még a felhordás is jó – csak valahogy rutinszerű, kiüresedett valaminek tűnik.

– Steril és ízetlen?

– Igen, igen. Úgy gondolom, hogy képeim némelyikén érződik az izzadságszag, a megszenvedettség, mások meg könnyedebbnek tűnnek. Igazán nem vagyok jó kezű festőember. M. Novák András barátom szokta mondani, hogy kis ecsettel festek, ez így pepecselés. Mert neki Domanovszkyék azt mondták, hogy széles ecsettel, lendülettel kell festeni. És aki személyesen ismer, az úgy gondolhatja, hogy pontosan ez az én világom: fröcsög a festék és még a menynyezetről is csöpög. Holott nem. Lassan építkezem, és nagyon sok belső kételylyel. Alkalmanként kicsit már kínosnak is érzem, hogy 70 éves koromra arról beszélek: nincsenek bizonyosságok bennem. Pedig úgy vélem, egy értelmiségi ember egyik legfontosabb tulajdonsága, hogy állandóan magára kérdez, vajon jó-e, amit csinál. Bennem ez mindig jelen van. Sok kollégánál ezt sajnos nem érzem. Amikor írok, akkor is olyan témákat választok, amelyek rejtélyesek, megkérdőjelezhetők, titok mozog mögöttük. És sosem mondok ki végső szavakat és ítéleteket, csak felteszem a lehetőséget, hogy valószínűleg ez az ember ezt és ezt gondolta, vagy így történhetett. Valójában nem ítélkezem, nyilván azért sem, mert határterületeken mászkálok.

– A jövőre tekintve: ha ismét elkezd majd festeni, a meder ugyanaz maradhat, mint ami eddig volt az elmúlt, már kiforrottá vált három évtizedben, vagy adódhatnak szemléleti változások?

– Gyakorlatilag a műcsarnoki kiállítás óta nem festettem, csaknem egy éve. Most egy egészen más feladatot tűztem ki magam elé, mert írok. Nem tudom, nem látom, hogy a festészet visszatér-e még. De ha mégis visszajön az életembe, akkor szinte egészen bizonyos vagyok abban, hogy nem úgy, nem olyan formában, mint ahogyan korábban jártam ezt az utat. Hogy miként, arról fogalmam sincs. Ezek belső ügyek.

– Ír, de közelebbről mivel foglalkozik most éppen, milyen határterületen mozog?

– A festészetnél most sokkal jobban érdekelnek olyan elméleti problémák, mint például az ember származása és egyebek, amivel immár tíz éve foglalko-

zom, és nagyon élvezem. Őrületes anyag és hihetetlenül érdekes, hiszen az utóbbi évtizedek felfedezései milliónyi új kérdést vetnek fel. Nekem pedig ez rettentően tetszik. Mint egy nyomozás. Szinte alig várom, hogy nekiüljek és írhassam. Amit mostanában minderről elolvastam, az teljesen más megvilágításba állítja számomra az ember mibenlétét. És innentől mindent át kell gondolni. A gimnáziumban azt tanultuk, hogy a kezdetben görnyedten járó majom egy hosszú fejlődési folyamat során egyre inkább felegyenesedett, mígnem itt van a világ csúcsa. Nahát: ez egyáltalán nem így van! Minden megkérdőjeleződik. Erről hosszan tudnék mesélni, mert szeretem, hogy nincsenek végső bizonyosságok. Az ember életében nincsenek végső bizonyosságok. Hogy honnan jövök, és hova megyek, hogy vajon az út, amin járok, valóban az én utam-e? Kételyektől gyötörve mozog az ember a világban, és minden információt igyekszik megragadni, ami támasztékot nyújthat. Minden bizonnyal ebből fakad, hogy a túlzottan magabiztos emberekkel, miként a nagyon vallásosakkal is, kicsit hadilábon állok.

– *Gyanúsak?*

– Nekem igen. Amikor dogmák mellé áll az ember, és őrülten biztos bennük, az számomra rettentően ellenszenves.

– *Miért?*

– Mert lezárt magában valamit. Én örök kutató vagyok, magamban és a külső, rajtam túli világban egyaránt. Egyszerűen érdekelnek a kérdőjelek.

– *Nem bizonyos, hogy az Ön által feltételezett személy lezárt valamit, hiszen lehetséges, hogy az általa bejárt út ideiglenesen végső állomásának tapasztalásait osztja meg, ami rendben lehet. Nagyobb baj, ha kizárja ennek a feltételezett ideiglenességnek a változhatóságát, mert akkor valóban a dogmatikus gondolkodásnál tartunk.*

– Persze. Ugyanakkor bizonyos dolgokban talán a kelleténél is elszántabb vagyok, akár a Művészeti Akadémia tekintetében is. De visszatérve: belső utakról, utazásról, felvetődő kérdésekről van szó: hogy miért csinálom éppen ezt vagy azt, és tényleg jó-e ez így – ezeket minden pillanatban megélem magamban. Úgy gondolom, ez nem csupán normális, de nem is bizonytalanít, nem tántorít el egy-egy feladattól. Most éppen zoológus szemmel vizsgálom az ember származását, a fejlődés különböző szakaszait – mint amilyen a homo erectus vagy a neandervölgyi ember stb. –, tehát fajonként. Például dr. Kellermayer Miklós sejtbiológus *Az élet* című munkájában azt állítja, hogy az ember nem sorolható fajba, tehát nem része az emlősvilágnak, hanem minden egyes ember egy külön személyiség, egy külön egyed. Ugyan Darwin korai műveiben érzékelhető ez a gondolat, *Az ember származása* című munkájában viszont nem, addigra már másként gondolkodott erről. Amikor a Bibliában az Úr azt mondja, hogy teremtsünk embert a saját képünkre és hasonlatosságunkra, akkor azon éppen valami olyasmi értendő, miként azt dr. Kellermayer Miklós említi: hogy külön személyiség minden egyes példány. Ez másutt nem fordul elő. Miért lényeges ez az elgondolás? Mert kaput nyit a hitvilág felé, ami egészen más utakra vezet. És Freund Tamás, az agykutató, ugyan más szempontok alapján, de

hasonlót állít. Azt írja, hogy az emberi agy nem más, mint egy vevőkészülék, titokzatos dolgok vevője. Én a képzőművészetet is mindig úgy fogtam fel, hogy az alkotó olyan, mint a trolibusz: van egy titokzatos áramszedője fölfelé. A képzőművésznek ugyanis azt a kunsztot kell megcsinálnia, amit a tarotkártya mágus lapja is ábrázol: az egyik kezét felfelé tartja egy varázspálcával, a másikkal pedig egy asztalon matat bizonyos tárgyakkal. Azt a bizonyos transzcendens sugallatot tudja felmutatni a legprimitívebb anyagban. Aki képes közvetíteni a két világ között, annak olyan adottságai vannak, amit nem lehet megtanulni. Ezt nem lehetséges kiművelnie magában az embernek. Vagy van, vagy nincs. Például Caravaggio az Istentől kapott talentum révén képes volt erre. Az ilyen embernek valamifajta küldetése van, és nem ön- vagy valaminek a megvalósítója. Ha ezt képes művelni, mellette lehet akármilyen ember, és a képzőművészek között rendkívül buta, sőt aljas emberek is találhatók, akár gyilkosok (pl. Benvenuto Cellini, Caravaggio), de azzal majd elszámolnak a másvilágon. És ha valaki nagyon jó ember, az még nem biztosíték arra, hogy történetesen jó festő is. A kortárs – úgynevezett keresztény vagy vallásos – művészetet az esetek többségében nem igazán kedvelem, mert külsőségek határozzák meg, csináltnak tartom.

– Didaktikusnak, szájbarágósnak?

– Igen. Tehát nem elég az, hogy kívülről bizonyos hatások érnek, és hogy ilyen vagy olyan ember vagyok. A festészet valami teljesen más.

– Tarkovszkij is felveti a kérdést, hogy vajon etikusnak kell-e lennie a kivételes művésznek, s válasza igenlő.

– Én meg azt mondom, hogy nem. Ismerek végtelenül buta embereket, de a kezükben úgy állnak össze az anyagok, a színek, olyan érzékük van hozzá, hogy maguk sem tudják, milyen képességgel rendelkeznek. Úgy gondolom, nem árt, ha egy művész etikus ember, egyáltalán nem. De én a bűnös embereket egy kicsit jobban szeretem.

– Mint amilyenek például Dosztojevszkij alakjai?

– Pontosan rá akartam utalni. Egy kicsit jobban szeretem a bűntudattal teli, bűnös embereket, mert magam is ilyen vagyok. A képzőművészek között is érzem, felismerem, hogy valaki kereső ember, vagy nem. Vannak olyan kollégáim, akik már lezártak magukban mindent, ugyanazt az egy képet festik tíz éve. Tulajdonképpen sokszorosítják saját magukat. Én a kereső és tévedő embereket sokkal jobban szeretem.

– Az előző típusú ember talán az, aki a valódi, bármilyen értelemben vett megtérés lehetőségét lezárta maga előtt.

– Fontos, hogy a művészetben mindig jelen legyen a keresés. Másképpen fogalmazva: a tévedés lehetősége.

Balázs Sándor

BALÁZS SÁNDOR (1967) művészeti író, műkritikus. Budapesten él.